

A SPONTÁNBESZÉD-VIZSGÁLAT MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Kas Bence

1. A spontán beszéd kiváltása

1.1. Szabad társalgás

Témaválasztás:

(i) A gyerek kezdeményez, mi megragadjuk.

(ii) felteszünk egy-két rutinkérdést, próbálva tájékozódni az érdeklődési köréről. Általában beváló témaötletek: tévé- és videofilmek (No.1), számítógépes játékok, állatok, helyi közlekedés („*Hogy kell innen hozzátok menni?*”), illetve bármilyen különösebb, megosztható élmény. Pl. „*Képzeld, a múltkor leestem egy lépcsőről. Veled történt már ilyen?*”

Terjedelem:

Kb. 100 önállóan kezdeményezett megnyilatkozás kell.

Társalgásvezetési stratégiák:

Kiváltó inger típusa	Választípus	Példa
1. 0	0 vagy önálló kezdeményezés	-... - <i>Most mit csinálunk?</i>
2. Eldöntendő kérdés	igen/nem	- <i>Te a Kovács Pisti vagy?</i> - <i>Nem.</i>
3. Választásos kérdés	egyszavas válasz	- <i>A Pókember vagy a Superman az erősebb?</i> - <i>A Pókember.</i>
4. Kiegészítendő kérdés I. (<i>hol, melyik, mi, mennyi stb.</i>)	egyszavas válasz	- <i>Hol élnek az elefántok?</i> - <i>Afrikában.</i>
5. Kiegészítendő kérdés II. (<i>miért, hogyan, milyen</i>)	mondat(ok), narratíva	- <i>Hogy fogtad meg a tücsköt?</i> - <i>Hát úgy, hogy amikor bement a lyukba, én fogtam egy botot és...</i>
6. Új tagmondat bevezetése	mondat(ok), narratíva	-... <i>és én nagyon szerettem volna egy videót.</i> - <i>Csakhogy?</i> -... <i>és akkor ekkorát belémrúgott!</i> - <i>Erre te?</i>
7. Utolsó frázis megismétlése	általános kommunikációs motiváció	-... <i>de én nem akartam felöltözni.</i> - <i>Hm, szóval nem akartál felöltözni.</i>
8. Személyes kommentár	általános kommunikációs motiváció	-... <i>és fent pörgött és így meg így csinált!</i> - <i>Ezt én is szívesen megnéztem volna.</i>
9. Érzelmi megerősítés	általános kommunikációs motiváció	-... <i>és akkor a lézerrel le is vágta a kezét!</i> - <i>Hű, a mindenit! Nahát!</i>

Ajánlott: 5-9 stratégiák. Az 1-4. A beszélgetés beindításakor szükséges lehet, de nagyon gyorsan át kell térni az 5-9-re.

1.2. Narratíva (elbeszélés)

Valójában a társalgásnál is arra törekszünk, minél több legyen az önálló, összefüggő elbeszélés. Ennek kiváltása azonban lehetséges valamilyen segédeszközzel, így pl. képtörténettel.

Instrukció: „*Most azt játsszuk, hogy te vagy a mesélő. Mesélsz nekem ebből a könyvből és én hallgatom. A mese egy kisfiúról, egy kutyáról és egy békáról szól, hogy a béka elszökik és keresik őt. Úgy kezdődik, hogy egyszer volt, hol nem volt...*”

Ha megakad: csak a fenti 6-9. stratégiákat használjuk! Konkrét kérdéseket feltenni tilos. Esetleg „*mi történt?*” vagy egyéb biztatás a mesélés folytatására.

2. Lejegyzés

2.1. Minta

Gyerek (G): Vizsgálatvezető (V):

Gyerek neve: Gyerek lakóhelye:

Születési dátuma:

Vizsgálat dátuma:

Kora:

Helyzet: narratíva / társalgás

Hely:

Téma:

G:

V:

G:

G:

G:

V:

G:

V:

G:

V:

Teljes idő:pmp

2.2. Megnyilatkozások és szavak elhatárolása

2.2.1. Megnyilatkozások

Egyszerű mondatokra két szabály van: az (i) intonáció és a (ii) szünet. A magyarban az állítások és a kiegészítendő kérdések intonációja elől eső, tehát az elejétől a vége felé ereszkedik. Az eldöntendő kérdés utolsó előtti (olykor utolsó) szótagjánál emelkedik. A 2 mp-es vagy hosszabb szünet után új megnyilatkozás kezdődik.

Összetett mondatoknál az alárendelő szerkezetek egy megnyilatkozásnak számítanak, pl. *Azt mondta, hogy buta vagyok.* A mellérendelő kötőszavak, ha tagmondatokat választanak el, új megnyilatkozást kezdenek, pl. *Elmentünk a nagyihoz, / de neki nem volt már meg a kutyája, / és az apa azt mondta, hogy vigyünk neki egyet ajándékba* (3 megnyilatkozás). A lejegyzéskor minden megnyilatkozás új sorba írandó, a közlő sor eleji megjelölésével.

2.2.2. Szavak

Az összetett szavak, pl. *kisautó, bádogember*, egy szónak számítanak. Az igekötős igék két szónak, akár külön, akár egybe írjuk őket, pl. *bemenjen, menjen be.* Általában a helyesírást kell követni, ami két szóköz között van, az egy szó.

A megakadásjelenségek, így a téves szó- és mondatkezdések, ismétlések, újrafogalmazások, töltelékszavak a lejegyzéskor zárójelbe kerülnek, a mennyiségi számításokban nem vesznek részt, pl. *(A nagyí)...(a na)...a nagyival (elsétál)...elmentünk a boltba, és találoztunk (a Pista)...(ööö)...a Karcsi bácsival. Ő mutatta nekem azt a (lót)...(ööö)...lovat.* Az ismétlések és átfogalmazások közül mindig az utolsót tartjuk meg.

3. Elemzési szempontok

Az alábbi mutatók számításának alapja egy beszédminta. A mintát vagy egy feladathelyzet, pl. a Békamese terjedelme, vagy egy mennyiségi kritérium, pl. 100 mondat vagy 10 perc szabja meg.

3.1. Átlagos mondathossz (ÁM) szavakban

Számítása: az összes szó / az összes mondat száma. Pl. ha 100 mondatban 367 szót számoltunk, az $\text{ÁM}=3,67$. Az ÁM a szintaktikai komplexitás mutatója.

3.2. Összes szövegszó (ÖSS)

Számítása: egyszerűen megszámloljuk a minta összes szavát, persze a 2.2.2.-ben leírtak szerint az ismétlések, rossz kezdések stb. nélkül. Ez idői kritérium alapján meghatározott narratív mintában érdekes, ti. hány szót mondott a gyerek x idő alatt. Tájékoztató a beszédsebességről (fluencia), a beszédmotoros érettségről.

3.3. Összes különböző szó (ÖKS)

Számítása: egy szó különböző ragozott alakjai nem számítanak több szónak, tehát pl. *a játszik, játszunk, játszottak, játszhat* egy szótőnek számít. Az összetételek és a képzett alakok, pl. *a játszóház* vagy *játssza* azonban már egy újabb szótőnek számítanak. A főnévragok közül az esetragok nem adnak új szót. Az ÖKS a lexikai sokszínűség, a szókinccsméret mutatója.

3.4. Megakadásjelenségek

3.4.1. Megakadást tartalmazó megnyilatkozások gyakorisága (MTMGy)

Számítása: a minta összes mondatának arányában adjuk meg, milyen gyakoriságban fordult elő megakadásjelenség. Pl. 100 mondatból 35-ben fordult elő valamelyik típusú megakadás, az 35%. A MTMGy a fluencia, a spontán nyelvi tervezés mutatója.

3.4.2. További osztályzás: szünetek kitöltése (SK), helyesbítések (H) és ismétlések (I)

A MTMGy számításakor kiválasztott, összes, megakadást tartalmazó mondat csoportján belül százalékos arányban megadható a szünetkitöltések (töltelékszavak, ööözések stb.), önhelyesbítések és ismétlések aránya.

3.5. Beszédráta (sebesség)

Számítása: narratív szövegben az összes mondat számát vagy az összes szó számát (ÖSS) adjuk meg egy percre vetítve. Pl. a gyerek 57 mondatot, (=245 szót) mondott 4 perc alatt, akkor sebessége $57/4=14,25$ mondat/perc és $245/4=61,25$ szó/perc

3.6. Szünetek

Számítása: a 2 mp-es vagy hosszabb, megnyilatkozást megszakító szünetek gyakoriságának megadása, a MTMGy-hez hasonlóan, e mutató neve szünetet tartalmazó megnyilatkozások gyakorisága (STMGy).

3.7. Hibák kategorizálása

- hanghibák (hangcsere, elhagyás, betoldás, helyettesítés)
- lexikai hibák (hibás szóválasztás alaki vagy szemantikai alapon, szótalálási zavar)
- morfológiai hibák (rag elhagyása vagy hibás használata)
- morfofonológiai hibák (magánhangzó-harmónia hibája, töváltakozás elmulasztása vagy túllalkalmazása)
- szintaktikai hibák (szórendi anomáliák)
- pragmatikai hibák (nyelvtanilag helyes forma nem adekvát használata)

3.8. Egyéb mutatók

3.8.1. Egyes szócsoportok gyakorisága

Lehetnek szófajok vagy jelentéssel alapon meghatározott csoportok. Gyakoriságuk a számuk/mondatszám vagy a számuk/ÖKS mutatóval jellemezhető. Érdekes lehet a főnevek és igék vagy főnevek és melléknevek arányát összehasonlítani.

3.8.2. Mondatrészek gyakorisága

Pl. tárgyat (részeshatározót, stb.) tartalmazó mondatok aránya az összes mondat között

3.8.3. Mondattípusok gyakorisága

Pl. különböző kérdéstípusok gyakorisága, alárendelő összetett mondatok típusai stb.

Az elemzési szempontok fő forrása:

Leadholm, BJ és Miller, BF (1994): Language Sample Analysis: The Wisconsin Guide. Madison: Wisconsin State Department of Public Instruction